

УДК 343.9:343.226(477)

Мороз Оксана Богданівна –

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративного права та адміністративного процесу
Львівського державного університету внутрішніх справ

Oksana B. Moroz –

candidate of juridical sciences, associate professor,
assistant professor of
the Department of Administrative Law and Administrative Proceedings,
Lviv State University of Internal Affairs
(26 Horodotska Street, Lviv, 79000, Ukraine)

Костовська Катерина Миколаївна –

кандидат юридичних наук, доцент,
начальник НМЦ Інституту з підготовки
фахівців для підрозділів Національної поліції
Львівського державного університету внутрішніх справ

Kateryna M. Kostovska –

candidate of juridical sciences, associate professor,
Head of Educational and Methodological Center of the Institute for
Training Professionals for the National Police,
Lviv State University of Internal Affairs
(26 Horodotska Street, Lviv, 79000, Ukraine)

До проблеми захисту дітей, що потерпіли від домашнього насильства¹

У статті звертається увага, що проблема домашнього насильства не нова, вона існувала ще з початку зародження людства, з початку зародження громад і понять сімейних звичаїв. Але те, що сьогодні деякі країни навчилися адекватно боротися із цією проблемою, а деякі поки просто мовчать про неї, не означає, що проблеми не існує взагалі. Ухвалення у 2018 році нового Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» є вагомою зміною в кращий бік, але, щоб він працював на повну, треба докласти багато зусиль усього населення країни.

І це так, адже все населення країни, від малого до старшого, має працювати в потрібному напрямі, щоб ця проблема не була такою нагальною й глобальною. Згідно з новим Законом, «домашнім насильством» уважаються всі акти фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, учинені між колишнім чи теперішнім подружжям або людьми, які разом живуть чи жили.

Ключові слова: діяльність, органи Національної поліції, захист, протидія домашньому насильству, діти.

O.B. Moroz, K.M. Kostovska To the Problem of Protecting Children who have Suffered from Domestic Violence

The problem of domestic violence is not new, it has existed since the beginning of humanity, since the beginning of communities and concepts of family customs. But the fact that today some countries have learned to adequately deal with this problem, and some are simply silent about it, does not mean that the problem does not

¹ «Фінансується Європейським Союзом. Проте висловлені погляди та думки належать лише авторам і не обов'язково відображають погляди Європейського Союзу чи Європейського виконавчого агентства з питань освіти та культури. Ні Європейський Союз, ні грантодавець не можуть нести за них відповідальність».

exist at all. The adoption of the new Law of Ukraine "On Prevention and Combating Domestic Violence" in 2018 is a significant change for the better, but in order for it to work to its full potential, a lot of effort must be made by the entire population of the country. And it is so, because the entire population of the country, from young to old, should work in the right direction so that this problem is not so urgent and global.

According to the new Law, "domestic violence" is considered to be all acts of physical, sexual, psychological or economic violence committed between former or current spouses or people who live or have lived together. The law stipulates that the party who committed the violence will be prohibited from calling and writing with the victim, approaching him at a certain distance. If earlier domestic violence was considered to be incidents between spouses, now the circle of persons is expanding. It now includes ex-husband/wife, civil marriages (cohabitation without registration). Protecting the rights and ensuring the interests of the child is the basic principle on which the activities of the relevant state authorities, state and non-state institutions and institutions (including educational and medical) of Ukraine should be based. At the same time, violence and abuse of children is a common phenomenon. Children are most often abused by their peers, but one in four children who have experienced violence and bullying have experienced it in their own family.

However, despite a relatively orderly legal framework, the results of scientific research and analysis of practice on overcoming the consequences of family violence against children prove that cruelty and violence continue to spread. The norms of the current Ukrainian legislation do not yet fully provide for a coherent and effective mechanism for effectively ensuring the rights and interests of the child, which, unfortunately, are violated daily.

Keywords: activity, National Police bodies, protection, countering domestic violence, children.

Постановка проблеми. На сьогодні в Україні проблема дотримання законних прав, свобод та інтересів дітей як з боку держави в особі посадових осіб, так і з боку самих батьків є досить актуальною. Аналізуючи статистичні дані звернень до Національної поліції та повідомлення із засобів масової інформації, видно, що порушення прав дітей відбувається практично щодня, у деяких випадках такі порушення супроводжуються фізичним та/або моральним насиллям [1, с. 48],

Діти складають особливу категорію населення, яка потребує надання особливого правового захисту в силу фізичної та розумової незрілості, в чітко регламентованому правовому статусі, тому що діти більшою мірою, ніж дорослі, залежать від держави, оточення та системи соціальних інститутів. Така специфіка прав дитини є підставою для виділення їх в окремий інститут права [1, с. 48].

Мета написання статті. Ця стаття присвячена дослідженню захисту прав дитини, що потерпіли від домашнього насильства та проблемам їх дотримання.

Виклад основного матеріалу. Найвищою цінністю та одним із провідних напрямів політики кожної держави має бути забезпечення прав дитини. Захист прав дітей, забезпечення їх повноцінного розвитку – проблема і завдання національного значення, які

повинні розглядатися і розв'язуватися в різних контекстах: історичному, соціологічному, культурологічному, демографічному, педагогічному і, безумовно, юридичному [2, с. 102],

Як зазначає І.О. Бандурка, однією з перешкод на шляху побудови нормального правового і демократичного суспільства є різноманітні порушення прав підростаючого покоління.

У сучасних умовах, коли в Україні закладаються правові основи глибоких соціально-економічних перетворень, проблема захисту прав неповнолітніх набуває особливого змісту [3, с. 36]. Мова, зокрема, йде про закріплення певними законами та іншими нормативно-правовими актами чітко визначених правил, норм, стандартів і вимог щодо організації життєдіяльності дитини [2, с. 102].

Частиною 1 ст. 19 Конвенції ООН про права дитини визначено, що держави-учасники повинні вжити всіх необхідних заходів, у тому числі й законодавчих, для захисту дитини від усіх форм фізичного й психологічного насильства, образ або зловживань, грубого поводження або експлуатації.

Конституція України є тією юридичною базою, норми якої визначають та гарантують охорону і захист прав, свобод та інтересів сім'ї та людини. Це такі статті Конституції України як:

право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань (ст. 27); ніхто не може зазнавати втручання в його особисте та сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України (ст. 32); право на звернення до державних інституцій (ст. 40); право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю (ст. 41); право на житло (ст. 47); права та свободи людини й громадянина захищаються судом (ст. 55); право знати свої права та обов'язки (ст. 57).

Однак, незважаючи на відносно впорядковану нормативно-правову базу, результати наукових досліджень та аналіз практики щодо подолання наслідків сімейного насильства над дітьми доводять, що жорстокість і насильство продовжують поширюватися [3, с. 20].

Одним із різновидів насильства є домашнє насильство. Кримінальний кодекс України (ст. 126-1) *домашнє насильство* визначає як умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи [10].

Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» (ст. 1) трактує *домашнє насильство* як діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь [6].

І.О. Бандурка зазначає, що насильство до неповнолітніх може чинити як мати, так і батько. У тих випадках, коли мати сама стає жертвою домашнього насильства, вона може бути

«передавальною ланкою», прагнучи компенсувати своє принижене становище жертви пригніченням ще слабших-дітей [12, с.161]. Беспаль О.Л. переконаний, що кримінальна мотивація дитини залежить, головним чином, від ставлення батьків до дитини, її сприйняття або відторгнення. Відторгнення може виражатися в формі байдужості, недостатньої уваги, емоційної холодності, що викликає у дитини почуття невпевненості, занепокоєння, незахищеності. Такі діти шукають у неформальних або кримінальних групах колективного батька, їм властива імпульсивність, ригідність, дратівливість, злопам'ятність [11, с.18].

Захист прав та забезпечення інтересів дитини є базовим принципом, на якому має ґрунтуватися діяльність відповідних органів державної влади, державних і недержавних установ та інституцій (в тому числі освітніх та медичних) України. Водночас насильство й жорстоке поводження щодо дітей є поширеним явищем. Діти найчастіше зазнають жорстокості з боку ровесників, але кожна четверта дитина з тих, хто потерпав від насильства та знуцання, зіткнулася з цим у власній родині.

Норми чинного українського законодавства поки що не повною мірою передбачають цілісний та дійовий механізм для ефективного забезпечення прав та інтересів дитини, які, на жаль, порушуються щоденно. Залишаються високими показники поширення соціального сирітства, дитячого жебрацтва, економічної та сексуальної експлуатації, включаючи дитячу працю, жорстокого поводження з неповнолітніми дітьми, торгівлі дітьми та інші.

Як певний позитив можна оцінити ту обставину, що впродовж останніх років простежується тенденція до зниження підліткової злочинності і зменшення кількості неповнолітніх, причетних до здійснення злочинів. Водночас виявлено і притягнуто до відповідальності більше дорослих осіб, які проявляють жорстокість по відношенню до дітей.

Більшість батьків у таких сім'ях досі вважають дитину своєю власністю і переконані, що мають право робити з нею все, що заманеться: бити, позбавляти неслухняну дитину їжі тощо.

Діти в українських родинах практично необізнані щодо можливостей захисту від жорстокого поводження і отримання допомоги; вони не звертаються до відповідних служб самостійно та майже не мають надії на те, що про їх скрутне становище повідомить хтось із дорослих. За кордоном, наприклад, більшість повідомлень про випадки насильства щодо дитини надходить від представників громади (як правило, сусідів та знайомих сім'ї) та вчителів, які спостерігають за станом своїх вихованців майже щодня. В Україні можна стверджувати наявність протилежної тенденції: освітяни (перш за все шкільна адміністрація) притримуються позиції невторчання, та й діти не бажають звертатися до них за допомогою через недовіру та страх [14, с. 58].

Значною проблемою є і відсутність єдиної форми державної або відомчої звітності щодо жорстокого поводження з дітьми, зокрема в сім'ї, внаслідок чого офіційні дані, отримані з різних джерел, не дають змоги оцінити реальний рівень проблеми. Інформація, яка надається різними відповідальними органами та службами, збирається на підставі різних методологій та ґрунтується на різних засадах. Як наслідок, загальна картина щодо кількісних показників проблематики жорстокого поводження з дітьми, зокрема в родині, є щонайменше неповною, суперечливою та такою, що не дає змоги провести ґрунтовний і достовірний аналіз ситуації.

Лева частка звернень з питань насильства у сім'ї надходить до органів поліції, працівники якої – такий висновок можна зробити, спираючись на дані державних соціальних служб – майже не передають до спеціально уповноваженого органу з питань попередження насильства й жорстокого поводження інформацію щодо таких випадків (незважаючи на вимоги чинного законодавства).

Отже, насильство й жорстоке поводження, зокрема стосовно дітей відзначається високою латентністю, тобто є неявною, прихованою проблемою. Іншою мовою, особи, які зазнають домашнього насильства, зазвичай або не знають, куди вони можуть звернутися по допомогу (за виключенням правоохоронних органів), або не схильні повною мірою використовувати ті можливості захисту та підтримки, які надають

державні органи та служби. До цього можна додати, що випадки, коли дитина зазнає жорстокого поводження поза сім'єю, за виключенням найбільш кричущих, також, як правило, залишаються поза полем зору відповідних органів та служб [14, с. 58].

Не менш важливу роль у захисті дітей відіграють вихователі і вчителі, так як діти починають відвідувати школу з 6 - 7 років і педагоги практично регулярно контактують з ними. Тому і вчителі, і медичні працівники можуть помітити, якщо з дитиною відбувається щось недобре. Запідозривши, що дитина піддається жорстокому поводженню і нехтуванню її потребами, вони повинні відразу ж інформувати про це відповідні організації, включаючи посадових осіб щодо захисту дітей, поліцію і лікарів, якщо дитині потрібна медична допомога [2, с. 106].

Дуже часто діти і батьки намагаються приховати травми, пов'язані з жорстоким поводженням і зневагою, видаючи їх за нещасний випадок. Однак медичні працівники та вчителі повинні вміти виявляти загальні випадки і розрізняти ознаки жорстокого поводження і зневаги потребами. Такі випадки слід реєструвати і інформувати про них відповідні органи. Коли медичні працівники, вчителі, посадові особи в галузі захисту дітей виявляють випадки жорстокого поводження і зневагу до їх потреб, відповідно до закону вони мають повідомити про це уповноваженим органам або повинні це зробити незалежно від вимог закону [2, с. 106].

Заходи можуть бути ефективними лише в тому випадку, якщо після виявлення та інформування про випадки жорстокого поводження почнуть взаємодіяти добре розроблені структури по захисту, підтримці і допомозі дітям-жертвам і сім'ям з високим ризиком. Обов'язкове інформування має передбачати не систему покарань, а допоміжні програми щодо захисту дітей та підтримки сімей. Проблеми жорстокого поводження з дітьми та нехтування їхніми потребами в сім'ї необхідно обговорювати на шкільних і інших громадських зборах стосовно виховання, де можуть бути прийняті ефективні рішення. Без проведення національної інформаційно-роз'яснювальної кампанії важко буде зменшити кількість випадків

жорстокого поводження з дітьми та нехтування їхніми потребами [2, с. 106].

У Стамбульській конвенції стверджується, що діти, які стали свідками домашнього насильства, є жертвами насильства. Вона передбачає психосоціальні консультації для дітей, які стали свідками будь-яких форм насильства або будь-якої форми насильства стосовно їхньої вікової групи, та скерована на інтереси дитини (стаття 26). Відповідно до статті 46, вчинення злочину проти дитини або у присутності дитини є обтяжуючим чинником [4].

Також хотілося б відмітити, 20 червня 2022 року Україна ратифікувала Конвенцію Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами [1].

11 листопада 2022 року Конвенція набула чинності на території України [1], що має спонукати законотворчі органи до внесення змін в норми вітчизняного права проте станом на травень 2023 року зміни, які б адаптували законодавство України до положень Стамбульської Конвенції, прийняті не були, що говорить про невиконання взятих на себе державою зобов'язань [5, с. 52].

Проблема протидії домашньому насильству не зникла від початку збройного конфлікту в Україні. І хоча у першій половині 2022 року явище домашнього насильства стало латентним через ряд причин: відсутність статистики з тимчасово окупованих та прифронтових територій, виїзд за кордон значної кількості населення, переважання побутових проблем в українських сім'ях, а також нівелювання проблеми домашнього насильства через зовнішні обставини у державі, друга половина 2022 року та початок 2023 року відзначилися зростанням кількості задокументованих фактів домашнього насильства [5, с. 52].

Однією із форм реагування на факти домашнього насильства поліцейськими є винесення термінового заборонного припису. У 2021 році мобільними групами з реагування на факти вчинення домашнього насильства у місті Дніпро винесено 1353 термінових заборонних приписи. У 2022 році їх кількість становила 986 приписів. У 2023 році станом на 20 березня поліцейськими м. Дніпро винесено 352 таких приписи.

Також поліцейські уповноважені скласти протоколи про адміністративні правопорушення за ст. 173-2 КУпАП, як засіб реагування на домашнє насильство.

У 2021 році мобільними групами з реагування на факти вчинення домашнього насильства у місті Дніпро складено 1098 протоколи про такі адміністративні правопорушення, у 2022 році – 903 протоколи, а за 2023 рік станом на 20 березня поліцейськими м. Дніпро вже складено 332 таких протоколи. Статистика підтверджує вище сказане про зміну вектору пріоритетів громадян України з сімейних проблем на державні та пов'язані зі збройним конфліктом проблеми [5, с. 53].

Однак початок 2023 року відзначається стабілізацією ситуації для громадян України та звернення їх до внутрішньо-сімейних проблем у тому числі, пов'язаних з домашнім насильством [5, с. 53].

Аналізуючи статистичну інформацію, бачимо, що у переважній більшості від домашнього насильства потерпають жінки, що відповідає загальній тенденції та висновкам наукових досліджень. Зменшення кількості чоловіків – потерпілих від домашнього насильства з 12,7% до 6,9 вбачаємо у державних подіях, пов'язаних із збройним конфліктом, адже велика кількість чоловіків мобілізовані та несуть службу в лавах збройних сил України, територіальній обороні та інших силових структурах.

Сталою є статистика потерпілих – дітей, проте вважаємо її неточною, з огляду на латентність домашнього насильства відносно дітей, а також не врахування у статистиці принципу Стамбульської Конвенції, за якого дитина-свідок домашнього насильства офіційно має визнаватися потерпілим від таких протиправних дій [4].

Усвідомлюючи важливість сучасних і актуальних проблем діяльності Національної поліції, органів державної влади щодо захисту прав людини в Україні в умовах воєнного стану, ми пропонуємо наступні напрямки удосконалення забезпечення прав дитини під час протидії домашньому насильству з урахуванням вимог Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами.

Зеленський Є.В. вважає, по-перше, на виконання вимог Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [6] за потрібне розробити та прийняти накази Міністерства соціальної політики «Про затвердження Положення про створення та функціонування Єдиного державного реєстру випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі, здійснення повноважень держателя цього реєстру» та «Про затвердження Положення про Єдиний державний реєстр кривдників» [5, с. 52]. Така позиція не вперше висловлюється вітчизняними правниками, проте дотепер не реалізована на практиці.

В умовах воєнного та післявоєнного станів такі реєстри можуть значно спростити роботу поліцейських та інших представників державних органів. Порядок формування, ведення та доступу до Єдиного державного реєстру випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі [7], прийнятий у 2019 році не діє у повному обсязі, щоб забезпечити не тільки ведення реєстру кривдників, а й настання негативних наслідків для них, застосовуваних з метою їх виховання та забезпечення прав і свобод потерпілих осіб від домашнього насильства. Вважаємо також доречним підняття питання про відкритість для громадськості такого реєстру [5, с. 52].

Другим напрямком удосконалення діяльності державних органів щодо захисту прав людини під час протидії домашньому насильству вважаємо запровадження у діяльність практичних органів Національної поліції принципу «дитина-свідок=дитина-потерпілий». Наведені вище статистичні дані свідчать про те, що лише приблизно 6 % від загальної кількості постраждалих від домашнього насильства є діти. Однак опитування поліцейських дозволяє зробити висновок, що більшість сімей, в яких відбувається домашнє насильство і потерпілим визнаний один з подружжя, мають неповнолітніх дітей. Діти у таких випадках не завжди визнаються навіть свідками домашнього насильства. Якщо безпосередньо дитині не завдана фізична шкода, то її автоматично не визнають потерпілою [5, с. 52].

Крім того, на виконання вимог Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та

боротьбу із цими явищами та, враховуючи норму пункту 7 частини 1 статті 284 Кримінального процесуального кодексу України [8] (кримінальне провадження закривається у разі, якщо потерпілий, а у випадках, передбачених цим Кодексом, його представник відмовився від обвинувачення у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення, крім кримінального провадження щодо кримінального правопорушення, пов'язаного з домашнім насильством), пропонуємо виключити справи за статтею 126-1 (домашнє насильство) з переліку кримінальних проваджень у формі приватного обвинувачення. Зокрема, пропонуємо внести зміни до статті 477 Кримінального процесуального кодексу України [8] такого змісту:

виключити в пункті 1 частини 1 статті 477 Кримінального процесуального кодексу України слова:

«статтею 126-1 (домашнє насильство),».

Запропоновані зміни до законодавства нівелюють практику маніпуляції потерпілою особою з метою припинення провадження шляхом відмови від висунутих в заяві вимог. Сам факт вчинення домашнього насильства стає підставою для відкриття провадження, заява потерпілої особи не є обов'язковою підставою для цього. Таким чином держава зможе захистити права потерпілих осіб навіть тоді, коли самі такі особи цього не розуміють та не бажають [5, с. 55].

На останок пропонуємо на виконання вимог Стамбульської Конвенції доповнити Кодекс України про адміністративні правопорушення статтею [9] 279-9 «*Особливості розгляду справи про адміністративне правопорушення, пов'язаного з домашнім насильством*», в якій зокрема передбачити виключення обов'язкової наявності заяви потерпілої особи для порушення справи. Надати можливість третім особам подавати заяви про факти вчинення домашнього насильства та визнання таких заяв підставами для порушення справи про адміністративне правопорушення. Зобов'язати органи Національної поліції та органи соціального захисту реагувати на факти домашнього насильства, особливо якщо в такій сім'ї проживають діти [5, с. 55].

Висновки. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» акцентує увагу на тому, що діти, які постраждали від домашнього насилля або стали його свідками, мають отримати належний захист та підтримку. Захист та підтримка означають, з одного боку, активне втручання поліції (правоохоронної системи), а з іншого – залучення системи соціальних послуг для надання підтримки особам, які постраждали від такого насильства [13, с.89].

З метою належного забезпечення охорони прав та свобод дитини, а також поваги до її

гідності, під час здійснення заходів спрямованих на попередження жорстокого поведіння та насильства в сім'ї щодо дітей, слід враховувати усю сукупність законодавчо закріплених положень, завжди наголошуючи при цьому про можливу як адміністративну так і кримінальну відповідальність. Бо лише в умовах потенційної відповідальності та у страху перед покаранням люди починають роздумувати про свої вчинки.

Список використаних джерел:

1. Бандурка І.О. Права дитини та деякі проблеми, пов'язані з їх застосуванням. *Право.ua*. № 4, 2021. С. 48-55.
2. Малиновська Т.М. До проблеми захисту дітей, що потерпіли від домашнього насильства. *Наше право*. № 1, 2021. С. 102-107.
3. Бандурка І.О. Захист дитинства в Україні: кримінально-правові та кримінологічні засади: монографія / за наук. ред. д-ра юрид. наук, професора О.М. Литвинова; Золота миля, 2017. 432 с.
4. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Стамбульська конвенція): запитання та відповіді. URL: <https://rm.coe.int/istanbul-convention-questionsand-answersukrainian/1680944874> (дата звернення 20.08.2023).
5. Зеленський Є.В. Напрямки реалізації окремих положень стамбульської конвенції (в аспекті забезпечення прав дітей). *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2023. Серія ПРАВО. Випуск 77: частина 2. С. 51 -56.
6. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (дата звернення: 12.05.2023).
7. Про затвердження Порядку формування, ведення та доступу до Єдиного державного реєстру випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі: Постанова Кабінету Міністрів України від 20.03.2019 № 234. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/234-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 12.05.2023).
8. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
9. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80732-10#Text> (дата звернення: 12.05.2023).
10. Кримінальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
11. Беспаль О.Л. Кримінологічна характеристика та запобігання злочинам проти життя та здоров'я дітей, що вчиняються в сім'ї дисерт. канд. юрид. наук 12.00.08. Запоріжжя. 2019. 294 с.
12. Бандурка І.О. Діти, сім'я, злочинність неповнолітніх: взаємозалежність: монографія. Харків: Золота миля, 2014. 280 с.
13. Науково-практичний коментар Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» / кол. авт.; за заг. ред. К. Б. Левченко, К. В. Павліченко, В. В. Чернея. Київ: МВС України; Нац. акад. внутр. справ, 2020. 396 с.
14. Ковалів М.В. Захист прав дітей від насильства й жорстокого поведіння. *Захист дитини від насильства та жорстокого поведіння: сучасні виклики: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 3 черв. 2021 р.)* / [редкол.: В. В. Чернеї, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін.]. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2021. 183 с. (с. 58-61).

References:

1. Bandurka I.O. Prava dytyny ta deiaki problemy, pov'iazani z yikh zastosuvanniam. *Pravo.ua*. № 4, 2021. S. 48-55.
2. Malynovska T.M. Do problemy zakhystu ditei, shcho poterpily vid domashnoho nasylstva. *Nashe pravo*. № 1, 2021. S. 102-107.
3. Bandurka I.O. Zakhyst dytynstva v Ukraini: kryminalno-pravovi ta kryminolohichni zasady: monohrafiia / za nauk. red.. d-ra yuryd. nauk, profesora O.M. Lytvynova; Zolota mylia, 2017. 432 s.
4. Konventsiia Rady Yevropy pro zapobihannia nasylstvu stosovno zhinok i domashnomu nasylstvu ta borotbu z tsymy yavyshchamy (Stambulska konventsiia): zapytannia ta vidpovidi. URL: https://rm.coe.int/istanbul-convention-questionsand-answers_ukrainian/1680944874 (data zvernennia 20.08.2023).
5. Zelenskyi Ye.V. Napriamky realizatsii okremykh polozhen stambulskoi konventsii (v aspekti zabezpechennia prav ditei). *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho Natsionalnoho Universytetu*. 2023. Serii PRAVO. Vypusk 77: chastyna 2. S. 51 -56.
6. Pro zapobihannia ta protydiiu domashnomu nasylstvu: Zakon Ukrainy vid 07.12.2017 № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (data zvernennia: 12.05.2023).
7. Pro zatverdzhennia Poriadku formuvannia, vedennia ta dostupu do Yedynoho derzhavnoho reiestru vypadkiv domashnoho nasylstva ta nasylstva za oznakoiu stati: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 20.03.2019 № 234. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/234-2019-%D0%BF#Text> (data zvernennia: 12.05.2023).
8. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy vid 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
9. Kodeks Ukrainy pro administratyvni pravoporushennia vid 07.12.1984 № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80732-10#Text> (data zvernennia: 12.05.2023).
10. Kryminalnyi kodeks Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
11. Bespal O.L. Kryminolohichna kharakterystyka ta zapobihannia zlochynam proty zhyttia ta zdorov'ia ditei, shcho vchyniaiutsia v sim'i dysert. kand. yuryd. nauk 12.00.08. Zaporizhzhia. 2019. 294 s.
12. Bandurka I.O. Dity, simia, zlochynnist nepovnolitnikh: vzaiemozalezhnist: monohrafiia. Kharkiv: Zolota mylia, 2014. 280 s.
13. Naukovo-praktychnyi komentar Zakonu Ukrainy "Pro zapobihannia ta protydiiu domashnomu nasylstvu" / kol. avt.; za zah. red. K. B. Levchenko, K. V. Pavlichenko, V. V. Chernieia. Kyiv: MVS Ukrainy; Nats. akad. vnutr. sprav, 2020. 396 s.
14. Kovaliv M.V. Zakhyst prav ditei vid nasylstva y zhorstokoho povodzhennia. Zakhyst dytyny vid nasylstva ta zhorstokoho povodzhennia: suchasni vyklyky: materialy Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (Kyiv, 3 cherv. 2021 r.) / [redkol.: V. V. Cherniei, S. D. Husariev, S. S. Cherniavskyi ta in.]. Kyiv: Nats. akad. vnutr. sprav, 2021. 183 s. (s. 58-61).